

Anmeldelser

Ole Krarup:

»Den juridiske virksomhet«

Anmeldt av Inger-Johanne Sand

»Den juridiske virksomhet« af Ole Krarup er en liten (135 s.), men innholdsrik bok. Temaet er omfattende og vanskelig å gi en god behandling på så liten plass. Det er oppgitt at boken tar sikte på ikke-jurister og juss-studenter. Samtidig behandles flere sider ved forholdet mellom rett og samfunn som er til debatt blant retts sosiologer og retts-teoretikere. Dermed er fingeren satt på anmelderens dilemma : - det er stort behov for slike bøker, men korte innføringer må også inneholde forenklinger og forkortinger som det vil være ulike meninger om, og som det kan være vanskelig å gi en kort og oppsummerende vurdering av.

Bokens tittel og kapittel-overskrifter gir et godt bilde av innholdet: - I.»hvad er »ret«?, - II.»retssystemet«, - III.»retfærdighedsideologien«, - IV.»rettens klasseafhængighed«, - V.»retsvæsenets funktionærer«. Det er en innføring i retten som institusjon i samfunnet med både rettsteoretiske og retts sosiologiske elementer. Hovedlinjene i bokens behandling av retten og forholdet mellom rett og samfunn er : - rettens historiske karakter, - rettens nære tilknytning til det økonomiske system og til utøvelsen av makt, - rettens ulike funksjoner, og - de ulike rettsområders særegenhet.

Kap.I inneholder noen generelle betraktninger om hva retten er, og hva rettens ulike funksjoner er. Kap.II behandler tre hovedområder i retten : den offentlige rett, privatretten og strafferetten. Kap.III drøfter den juridiske metode (tolkningen av rettsregler) og noen elementer av det man kan kalle rettens borgerlige ideologi : - de objektiviserende illusjoner i juridisk metode, og - rettfærdighet som begrep og glansbilde. I kap.IV kommer en nærmere drøfting av rettens forhold til det økonomiske system, til de sosiale klasser og til samfunnsutviklingen forøvrig. Til slutt i kap.V er det en drøfting av det juridiske studium og en oversikt over de juridiske profesjoner og deres plass i samfunnets makt hierarkier. Og helt til slutt et etterord om mulighetene for en kritisk juridisk praksis og en kritisk rettsvitenskap.

Jeg har stor sans for det opplegg som er brukt for denne boken dvs. en innføring i hva de rettslige institusjoner er med utgangspunkt i historisk utvikling og aktuelle samfunnsmessige perspektiver, samt

en stor vekt på rettens ulike funksjoner og ulike rettsområder. En slik form for inndeling av retten som fenomen i tid og rom er en viktig forutsetning for å unngå de mystifiserende og ideologiserende forestillinger av retten som ett enhetlig fenomen og for over hodet å kunne se kritisk på retten. Juridiske lærebøker som behandler sine emner uten historiske og samfunnsmessige blikk, vil ofte fremme slike ideologiserende forestillinger om retten. Studentene får i alle fall få hjelpemidler til å skille mellom rettens ulike funksjoner og til å se utviklingen av rettens former over tid. Slike perspektiver er savnet eller i hvert fall sterkt underrepresentert i det norske juss-studium, og mitt inntrykk er at det samme er tilfelle i de andre nordiske land. (Anmelderens bakgrunn i denne sammenheng er undervisning for 1. års juss-studenter i Oslo og Tromsø i retts sosiologi, rettskildelære og statsforfatning.) Forfatteren peker selv på at juss-studiet i dag ofte foregår uten at det rettslige materialet blir satt i sammenheng med de reale samfunnsmessige forhold.

Jeg vil så komme med noen kritiske kommentarer til forfatterens framstilling av rettens forhold til den samfunnsmessige utvikling. Et sentralt synspunkt hos forfatteren er at vi fremdeles har et borgerlig rettssystem der formell likhet og frihet er hovedelementer, og der deres hovedfunksjoner er å være forutsetninger for en sikring av kontraktsfriheten og eiendomsretten. Jeg er enig i at behovet for rettslige former som kunne sikre et fritt marked var sentralt ved bruddet med de feudale samfunnsstrukturer, og at eiendomsretten fremdeles er sterkt strukturerende for de gjeldende rettssystemer. Forfatteren konkretiserer dette på en god måte i sine eksempler i kap.IV om problemene med å få gjennomført miljølovgivning og om strafferettens tendenser til sosial skjevhet. Jeg synes likevel forfatteren gir de marxistiske forklaringsmodeller om den borgerlige rett en for dominerende plass flere steder i boken (f.eks. kap.I,s.10-12, kap.II,s.24-26, kap.IV,s.86-89). Dette skal konkretiseres. I kap.II beskrives fremvoksten av den borgerlige rett slik at den økonomiske og den politiske frihet er to sider av samme sak, og de politiske friheter fremstilles primært som forutsetninger for den økonomiske frihet. De skulle primært sikre makthavernes og den private eiendomsrettens interesser. Borgerskapet trengte en offentlighet. Jeg er enig i at dette har mye for seg som ledd i en historisk forklaring, men jeg synes samtidig det er uheldig at forfatteren nærmest utelater de progressive og sosiale virkninger av den borgerlige rettens vekt på frihet og likhet. Den norske historikeren Anne-Lise Seip har formulert dette slik »Slik likhet ble viktig som utgangspunkt for de lavere klasser... Likhet skapte ny likhet.» (i »Om velferdsstatens framvekst.«,1981). De politiske friheter har funksjoner i seg selv som er helt sentrale for vår samfunnsform og vårt rettssystem, og som ikke bør overskygges helt av de

funksjoner de har som forutsetninger for den økonomiske liberalis-
men.

I omtalen av den kollektive arbeidsrettens framvekst synes jeg også forfatteren lar den borgerlige retten som forbilde for og som dominerende faktor for utformingen av det arbeidsrettslige system få for stor plass. Arbeiderklassen skapte også viktige rettigheter for seg som streikeretten og organisasjonsretten, og i et historisk lys synes det ensidig å fremstille det arbeidsrettslige system som ble skapt, bare som kamouflasje for og neddemping av konflikter. Forfatteren gir en god og interessant analyse av arbeidsrettens særegne karakter og av hvordan arbeidskontrakten er en utveksling av to helt ulike størrelser. Dette står i sterk kontrast til markedsrettens forutsetninger om utveksling av like og sammenlignbare verdier og om at partene er enige om de samfunnsmessige rammer for konfliktene. Jeg synes imidlertid det er uheldig i en bok som også skal brukes som lærebok at det ikke gis større plass til å få fram at den kollektive arbeidsretten også er et resultat av en politisk og sosial kamp og prosess, og at resultatene av slike prosesser ofte blir tvetydige.

I beskrivelsen av den offentlige rett i bokens kap.II,avsn.6, er det nok et eksempel på at analysen av den borgerlige rett som forutsetning for den frie produksjon og det frie marked får for stor plass på bekostning av andre sider ved retten. Her er det rettens utvikling og former i velferds- og sosialstaten som får en for snever behandling. Omtalen av det offentligrettslige system er i stor grad knyttet til at statlig regulering er en forutsetning for et fritt og fungerende marked og derved svært avhengig av den økonomiske utvikling. I behandlingen av den velferdsstatlige rett legger forfatteren stor vekt på utvanningen av den borgerlige stats rettsprinsipper, bl.a. ved rammelovgivning, og på erstatning av en rettslig ideologi med en økonomisk orientert. En slik beskrivelse gir lite rom for svært sentrale sider ved nordiske rettssystemer som: - retten som styringsredskap i velferds- og sosialstaten, - rettens relative autonomi, og - tvetydigheten i de velferdsstatlige rettighetssystemene. Utviklingen av de velferdsstatlige rettsformer kan, etter min mening, ikke bare behandles ut fra synsvinkelen: utvanning av viktige rettsstatsprinsipper og tilpasning til det økonomiske systems behov.

Forfatterens behandling av den juridiske metode i kap.III og av den juridiske utdanning og de juridiske profesjoner, kap.V, inneholder mange treffende og illustrerende beskrivelser. Eksemplet med tolkingen av den danske grunnlovens bestemmelse om suverenitetsavgivelse gir en god illustrasjon på lovers flertydighet og den politiske bruk av den juridiske metodes tilsynelatende objektivitet. I kap.V gis det også en treffende kritikk av det juridiske studium og den herskende rettsdogmatiske framstillingsmåte. Det sentrale poeng her er at stu-

dium og innlæring skjer uavhengig av rettens tilknytning til de reale samfunnsmessige forhold. Det underbygger, i rettsdogmatikken, tendensen til objektivisering og, i utdannelsen, til autoritære former. Forfatteren påpeker også at fortolkninger av rettsregler vil bære i seg implisitte virkelighetsoppfatninger, som ikke drøftes, og som systematisk vil være knyttet til bestemte interesser. Dette er et viktig poeng, men jeg synes det er svært uheldig at dette forklares med at juristers virkelighetsoppfatning preges av »paranoide« trekk. Det er et dårlig uttrykk i denne sammenheng, og det antyder en personlig i stedet for en mer strukturell forklaringsmåte.

Beskrivelsen av juristenes plassering i profesjoner og i makthierarkiet fyller en viktig funksjon i boken og bidrar med gode konkretiseringer av problemstillingene foran. Dels er dette viktig stoff i seg selv i en slik bok, og dels setter det framstillingene av den rettslige metodes objektiviserende tendens i relieff.

Forfatterens marxistiske og materialistiske syn på samfunnet og forholdet mellom rett og samfunn kommer klart fram i boken, men det er ikke presentert innledningsvis. Ettersom boken er beregnet på juss-studenter synes jeg nok forfatterens ståsted i det rettssteoretiske og rettsosnologiske landskap burde vært nevnt mere eksplisitt i innledningen.

Som jeg nevnte innledningsvis er det et stort og økende behov for lærebøker som denne som setter retten og den juridiske profesjon inn i en samfunnsmessig sammenheng. Svært kort sagt kan dette knyttes til den tiltakende samfunnsmessige differensiering og kompleksitet som bl.a. er knyttet til den sterke teknologiske og internasjonaliiserende utvikling. Rettens utvikling skjer ikke uavhengig av disse trekk, og for at juristenes virksomhet skal være på høyde med samfunnsutviklingen, må de også kjenne til hovedtrekkene i den samfunnsmessige utvikling som retten er en del av, og rettens forhold til denne utviklingen. Krarups kritikk av det juridiske studium og av rettsvitenskapen i dag er, etter min mening, ikke bare relevant ut fra en samfunnskritisk synsvinkel, men også ut fra etablerte eller herskende interesser.

En kort bok kan ikke behandle alle relevante poenger eller synspunkter om dette temaet. Ole Krarup har satt fokus på rettens nære forhold til den økonomiske og samfunnsmessige utvikling. Dette perspektivet har han gjennomført på en interessant måte i alle bokens deler. Jeg er enig med ham i at dette er sentralt for forståelsen av rettens funksjoner og virkemåte. Andre perspektiver må imidlertid også med dersom rettens politiske og sosiale funksjoner og ofte tvetydige utvikling skal forstås. Det gjelder både rettsstatens første faser og i forhold til våre dagers velferds- og sosialstater. Forfatteren er inne på noe av dette når han i kap.IV,s.97, snakker om rettens kanalisierende